

ΑΓΓΕΛΟΣ Π. ΜΑΤΘΑΙΟΥ

Νέα Χιακή έπιγραφή

Στήλη έντοπίου λίθου (Θυμιαῶν) ὑποκιτρίνου καὶ ἐρυθρίζοντος ἀκεραία πλὴν δύο ἀποκρούσεων, στὰ ἄκρα τῆς ἐπιγεγραμμένης ἐπιφανείας, μιᾶς μεγαλύτερης στὰ ἀριστερὰ καὶ μιᾶς μικρότερης στὰ δεξιὰ. Τὸ ἀνώτερο τμήμα τῆς προσθίας ὄψεως, ὅπου καὶ ἡ ἐπιγραφή, εἶναι λειασμένο καθ' ὕψος περίπου 0,24 μ. καὶ ἐπομένως κατὰ τι βαθύτερο ἀπὸ τὴν λοιπὴ ἐπιφάνεια. Αὐτὴ, οἱ πλευρὲς καὶ ἡ ὀπισθία πλευρὰ εἶναι ἀδρῶς εἰργασμένα. Στὴν ὀπισθία πλευρὰ σὲ ἀπόσταση 0,125 μ. ἀπὸ τὸ κάτω ἄκρο καὶ 0,12 ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ ἄκρο τοῦ λίθου, ὑπάρχει ἐκ δευτέρας χρήσεως τετραγωνικὸς τὸρμος ὕψ. 0,085 μ., πλ. 0,065, βάθ. 0,035. Εἰκ. 1-2.

Εὐρέθη στὶς ἀρχὲς Ἀπριλίου 2006 στὸ οἰκόπεδο Φαφαλιοῦ κείμενο στὴν γωνία τῶν ὁδῶν Τσουρῆ (πρώην Ἀττικῆς) καὶ Δαλασσινοῦ κατὰ τὴν διάρκεια σκαφικῶν ἐργασιῶν. Φυλάσσεται στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Χίου ὑπ' ἀρ. εὐρ. ΜΧ 15356.

ῚΥψ. 1,01 μ., πλ. 0,445 μ. (ἄνω)-0,44 μ. (κάτω), πᾶχ. 0,225 μ. (ἄνω)-0,22 μ. (κάτω).

ῚΥψ. γραμμ. 0,05 μ. (Ρ), 0,045 (Λ, Ω)-0,04 μ. (Ο).

3ος αἰ. π.Χ.

Πόλεως

ὄρος.

Τὴν αὐτὴ διάταξη ἔχει καὶ ὁ ἄλλος Χιακὸς ὄρος πόλεως, δημοσιευμένος ἀπὸ τὸν Γεώργιο Ζολῶτα, *Ἀθηνᾶ* 20 (1908) ἀρ. ρλέ, σελ. 260, ὁ ὁποῖος δυστυχῶς λανθάνει. Παραθέτω τὸ λῆμμα τῆς δημοσιεύσεως:

«Ἐν τῷ Μουσεῖῳ. Ἐπὶ κιονοκράνου ἐγχωρίου λίθου. [Π]όλεως | ὄρος.»

Ἡ ἔκδοση δὲν παρέχει οὔτε τὸν τόπο εὐρέσεως οὔτε τὶς διαστάσεις τοῦ λίθου. Τὸ Π τῆς λέξεως πόλεως δὲν θὰ σωζόταν. Ὁ φορεὺς τῆς ἐπιγραφῆς (κιονόκρανο) ὑποδεικνύει ὅτι ὁ λίθος μετετράπη σὲ ὄρον μᾶλλον ἐκ δευτέρας χρήσεως.

Ἡ θέση εὐρέσεως τῆς νέας ἐπιγραφῆς γειτνιάζει πρὸς νότον καὶ δυσμὰς μὲ περιοχές, ὅπου ἔχουν βρεθῆ τάφοι, συγκροτήματα ἢ καὶ μεμονωμένοι, ὅλων τῶν ἐποχῶν, ἀπὸ τοὺς ἀρχαῖκους χρόνους μέχρι τοὺς πρωῖμους βυζαντινούς· πλησίον μάλιστα τῆς ΒΑ γωνίας τῆς συμβολῆς τῶν ὁδῶν Κονδύλη (προέκταση τῆς Δαλασσινοῦ) καὶ Ἀγ. Ἰωάννου Προδρόμου (προέκταση

τῆς Τσουρῆ) ἔχουν βρεθῆ ἀρχαϊκὲς ταφές.¹ Προκύπτει λοιπὸν ὅτι ὁ ὄρος εὐρέθη παρὰ τὸ ἄκρον τῆς πόλεως· κάπου ἐκεῖ κοντὰ θὰ περνοῦσε καὶ τὸ τεῖχος.

Ἀσφαλῆ κατὰλοιπα τοῦ ἀρχαίου τείχους τῆς Χίου δὲν ἔχουν ἀκόμη βρεθῆ, ἀλλὰ ἡ ὑπαρξὴ του εἶναι πλέον ἢ βέβαιη· μαρτυρεῖται ἤδη ἀπὸ τὸν Θουκυδίδη (4,51: Τοῦ δ' αὐτοῦ χειμῶνος καὶ Χῖοι τὸ τεῖχος περιεῖλον τὸ καινὸν κελευσάντων Ἀθηναίων καὶ ὑποπτευσάντων ἐς αὐτούς τι νεωτεριεῖν, ποιησάμενοι μέντοι πρὸς Ἀθηναίους πίστις καὶ βεβαιότητα ἐκ τῶν δυνατῶν μηδὲν περὶ σφᾶς νεώτερον βουλεύσειν), ἐνῶ οἱ ἐπιγραφές τῶν ἐπιδόσεων² τοῦ 3ου αἰ. π.Χ. καὶ ἡ ἐπιγραφή τοῦ Ἀτάλου³ τῶν ἀρχῶν τοῦ 2ου αἰ. π.Χ. βεβαιώνουν τὴν ὑπαρξὴ τειχῶν στοὺς Ἑλληνιστικοὺς χρόνους.

Ἀκολούθως οἱ δύο Χιακοὶ ὄροι, ὅπως καὶ σωζόμενος Παριακός,⁴ δὲν διέκριναν τὴν πόλιν ἀπὸ τὴν χώραν, —τὸ ἔχω ἤδη ὑποστηρίζει⁵ ἐξ ἀφορμῆς τῆς δημοσιεύσεως τοῦ ὄρου τῆς Πάρου. Καθόριζαν τμήματα γῆς παρὰ τὸ τεῖχος, ἐντὸς ἢ ἐκτὸς αὐτοῦ, πὸ ἀνήκαν στὴν πόλιν (στὸ δημόσιον) καὶ ἔπρεπε νὰ μείνουν ἐλεύθερα οἰασδήποτε χρήσεως. Ἐμπόδιζαν οἱ ὄροι αὐτοὶ τὴν καταπάτηση τῆς ἐντὸς τῶν ὄρων περικλειομένης περιοχῆς καὶ τὴν χρῆση τῆς ἀπὸ ιδιωτῆς. Ἡ πόλις ἔπρεπε νὰ εἶχε ἐλεύθερο τὸν χώρο σὲ ὀρισμένη ἀπόσταση ἀπὸ τὸ τεῖχος, ὥστε, ἐὰν ὑπῆρχε ἀνάγκη, νὰ τὸν χρησιμοποιήσῃ κατὰ τὸ δοκοῦν (ἐπέκταση τοῦ τείχους, οἰκοδόμησις προτειχίσματος, ἢ γιὰ ἄλλους λόγους).

Ἐπάρχουν ἀκόμη τρεῖς τουλάχιστον εὐθεῖες ἐπιγραφικὲς μαρτυρίες γιὰ τὴν ὀριοθέτηση ἐλευθέρως (δημοσίως) ζώνης παρὰ τὸ τεῖχος· ἡ ἐπιγραφή τῆς Νισύρου IG XII 3, 86, ἡ ἐπιγραφή τῆς Ἐφέσου⁶ καὶ ἐκείνη τῆς Σκοτούσσης.⁷

Παραθέτω τὴν ἐπιγραφή τῆς Νισύρου καὶ τὸ σχετικὸ χωρίο τῆς ἐπιγραφῆς τῆς Ἐφέσου, γιὰ νὰ γίνῃ τὸ πρᾶγμα εὐληπτότερο.

1. Νισύρου (4ος αἰ. π.Χ.): Δαμόσιον τὸ χωρίον πέντε πόδε[ς] ἀπὸ τὸ τεῖχε[ος].

2. Ἐφέσου, στίχ. 2-8 (περὶ τὸ 290 π.Χ.): [Μισθ]οῦμεν τῆ[ν γῆν τὴν δ]ημ[οσί]αν, ἥτις ἦν τῶν παίδων τῶν Κλει[το|φῶ]ντος, καθ' ἄσσα ἐν[έ]μοντ]ο. Ἐξαίρουμεθα παρὰ

1. Βλ. τὸ ἄρθρο τοῦ Ἄρη Τσαραβόπουλου, Ἡ ἀρχαία πόλις τῆς Χίου, *HOPOS* 4 (1986) 124-144, πίν. 27-38, εἰδ. σελ. 134 καὶ τὸν χάρτη ἀρ. 3 (σελ. 135)· ἐπίσης τοὺς χάρτες 4 καὶ 5. Ἐπίσης βλ. J. Boardman, *ABSA* 49 (1954) 123-128.

2. F. G. Maier, *Griechische Mauerbauinschriften*, Heidelberg 1959 (Vestigia Bd. I), ἀρ. 52-53· βλ. τὴν κεφαλίδα τῆς ὑπ' ἀρ. 52.1-7: οἶδε βουλόμενοι διὰ παντὸς ἐλευθέραν | καὶ αὐτόνομον τὴν πατρίδα διαμένειν | κατὰ τὴν ἑαυτῶν προαίρεσιν ὑπέσχοντο | δωρεᾶν χρήματα καὶ ἔδωκαν εἰς τὴν ὀχύρωσιν | τῶν [τ]ειχῶν κατὰ τὸ ψήφισμα ὃ εἶπαν | πολεμάρχων ἐπιμήνιος Θεόδωρος Φιλίσκου | καὶ ἔξεταστῶν Λυσικλῆς Λυσικλεῦς. Νέα μελέτη τῶν ὀκτὼ σωζομένων λίθων τῶν ἐπιδόσεων ἀπὸ τὴν Γεωργία Μαλούχου ἔδειξε ὅτι οἱ ἔξι ἀπὸ τοὺς ὀκτὼ ἀνήκουν σὲ δύο μνημειώδεις στήλες καὶ ὅτι οἱ ἐπιδόσεις ὑπερέβαιναν τὶς 20.000 δραχμές, βλ. Γ. Ε. Μαλούχου, *Ἐπιγραφικὲς συμβολὲς στὴν ἱστορία τῆς Χίου κατὰ τοὺς κλασσικοὺς καὶ ἑλληνιστικοὺς χρόνους*. Διδακτορικὴ διατριβή. Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης 2010, 151.

3. Maier, ὁ.π. (σημ. 2), ἀρ. 51.2-5: ...[δασ]μὸν ἀείδασ[μον | τῶν χ]ρημάτων ὧν ἔδωκεν | [βασ]ιλεὺς Ἀτταλος εἰς τὴν | [τ]ῶν τειχῶν οἰκοδομίαν.

4. Ἄ. Π. Ματθαίου - Γ. Κουράγιου, Ἐπιγραφὲς Πάρου. II, *HOPOS* 10-12 (1992-1998) 438-440, ἀρ. 3.

5. Ἄ. Π. Ματθαίου, Ὀλίγα περὶ τοῦ παριακοῦ ὄρου πόλεως, ὁ.π. (σημ. 4), 441-447, καὶ εἰδικῶς 443.

6. Βλ. Maier, ὁ.π. (σημ. 2), ἀρ. 71.

7. V. Missailidou-Despotidou, A Hellenistic Inscription from Skotoussa (Thessaly) and the Fortifications of the City, *ABSA* 88 (1993) 187-217.

Νέα Χιακή ἐπιγραφή

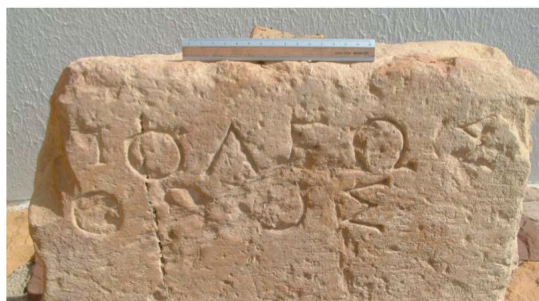
θάλασσαν ὁδὸν πόδας | εἴκοσι ἀποτέμνοντες ἀπὸ τῆς γῆς, πλάτος πόδας εἴκοσι εἰς τὸ τεῖχος διὰ | τῆς γῆς Κλειτ[ο]φῶ[ν]τος, καὶ παραστάσεις τῶι τείχει, ἐκ τῆς μὲν ἔσω μοίρης πόδας τεσσε[ρ]άκοντα, ἐκ τῆς δὲ ἔξω πόδας πεντήκοντα...

Ὁ Ph. Gauthier, *Bull. Épig.* 1999, 420, παρουσιάζοντας τὴν Παριακὴ ἐπιγραφή ὑπεστήριξε ὅτι ἡ ἐρμηνεία ποῦ ἐπρότεινα εἶναι δυσχερής, καὶ ἐσημείωσε ὅτι κατὰ τὴν ἄποψή του ὁ ὅρος πόλεως (μὲ τοὺς ἄλλους ὁμοίους του) διέκρινε τὴν πόλιν ἀπὸ τὸ ἐμπόριον ἢ τὸν λιμένα· παρέπεμψε μάλιστα σὲ ἐπιγραφή τῆς Κνίδου, *IKnidus* 613: "Ὁρος λιμένος. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν δεχθοῦμε ὅτι ἀπλῶς διέκρινε δύο τμήματα τῆς πόλεως, ὑπὸ τὴν εὐρύτερη ἔννοιά της (ἢ ὅποια περιελάμβανε τὸ ἄστυ καὶ τὸν λιμένα) ὁ λόγος τῆς διακρίσεως δὲν μπορεῖ νὰ ἦταν ἀπλῶς πολεοδομικὸς ἢ καὶ ἐνημερωτικὸς. Ὁ ὅρος λιμένος λ.χ. δὲν ὑπεδείκνυε ἀπλῶς τὰ ὅρια τοῦ λιμανιοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸν τόπο ὅπου ὀρισμένες χρήσεις γῆς ἦσαν ἐπιτρεπτές. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει γιὰ τοὺς ὅρους τῆς ἀγορᾶς τῶν Ἀθηνῶν, πᾶγμα ποῦ γίνεται σαφέστερο ἀπὸ τὸ τιμητικὸ ψήφισμα τοῦ δήμου τῶν Σουνιέων *IG II²* 1160 ὑπὲρ τοῦ συνδημότου τῶν Λευκίου, ὁ ὁποῖος ἐδώρησε στὸν δῆμο τόπον, γιὰ νὰ οἰκοδομήσουν τὴν νέα ἀγορά των, ἐπειδὴ ἡ νῦν οὔσα συνωικοδόμηται. Στὸ ψήφισμα ἐκτὸς τῶν ἄλλων ὀρίζεται (στίχ. 6-10) ὅτι ὁ δῆμος θὰ ἐκλέξη τρεῖς ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι μαζὶ μὲ τὸν Λεύκιον θὰ ὀριοθετήσουν τὴν νέα ἀγορά· στοὺς στίχ. 17-21 ἀναγράφεται: ἐνοικοδομηῖν δὲ μὴ ἐξένοι μῆτε δημάρχῳ μῆτε ἄλλῳι μηδενὶ ἐντὸς τῶν | ὄρων.

Ἡ θέση εὐρέσεως τοῦ νέου Χιακοῦ ὄρου μακριὰ ἀπὸ τὸ λιμάνι καὶ παρὰ τὸ ἄκρον τῆς πόλεως πλησίον τόπων, ὅπου βρέθηκαν ταφές, ἐνισχύει τὴν ἄποψη περὶ τῆς χρήσεως τῶν ὄρων αὐτῶν ὡς ὀρίων δημοσίας γῆς.

Εἰκ. 1. Ὁ νέος Χιακὸς ὄρος πόλεως

Εἰκ. 2. Ἡ ἐπιγραφή